

Urmărirea informativă a etnicilor polonezi de către organele represive sovietice pe teritoriul RSSM

Simion CARP,

cercetător științific principal ,
Departamentul Știință
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
Republica Moldova,
e-mail: carp.simion@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-4772-8325

Ruslan CONDRAT,

master în drept,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
Republica Moldova,
e-mail: ruslan.condrat@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0001-8267-0486

Abstract

Prin respectivul articol, autorii și-au propus de a promova adevărul istoric despre atrocitățile comise de organele represive sovietice pe teritoriul RSSM. Invocând diverse motive, organele represive urmăreau localnicii considerând că aceștia conspiră împotriva puterii sovietice. În timpul ocupației sovietice a acestei regiuni mulți polonezi care locuiau în Basarabia vor ajunge victime ale represiunilor politice, unii fiind condamnați la moarte iar alții deportați în Siberia de către regimul totalitar comunist. Serviciile secrete sovietice își desfășurau activitatea și în rândul prizonierilor de război aflați în lagărele din RSSM. Unii din cauza condițiilor degradante au murit în timpul detenției. Astfel, autorii exprimă speranța că informația oferită în acest articol v-a fi utilă cercetătorilor polonezi care sunt implicați în procesul de identificare a victimelor represiunilor politice din rândul etnicilor polonezi cât și de condamnare a crimelor comise de regimul totalitar sovietic.

Keywords: organe represive sovietice, RSSM, RASSM, marea teroare, represiuni politice, etnici polonezi, prizonieri de război

Introducere. În urma evoluției evenimentelor istorice în spațiul românesc au pătruns reprezentanți ai diferitor popoare care au rămas să locuiască aici pentru totdeauna. Despre unii nobili polonezi care au trecut cu traiul în Basarabia a scris istoricul Gheorghe Bezviconi în cartea „Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru”. Nimeni nu a putut presupune că în timpul ocupației sovietice a acestei regiuni mulți polonezi care locuiau în Basarabia vor ajunge victime ale represiunilor politice, unii fiind condamnați la moarte iar alții deportați în Siberia de către regimul totalitar comunist. După cum menționează istoricul Igor Cașu: „Represiunea înainte de 1940 era aplicată pe larg împotriva unor minorități etnice care locuiau la frontierele Uniunii Sovietice și a căror patrie-mamă, generic vorbind, se învecina cu primul stat comunist din lume.

Reprezentanții acestor grupuri etnice erau suspectați de loialitate dublă în cel mai bun caz, sau de loialitate primordială față de națiunea sau țara-mamă, prin urmare de trădare de patrie, sovietică, și spionaj, în cel mai rău caz. Printre aceste grupuri etnice erau români, polonezi, balticii, germanii, dar și coreenii, iraniienii, turcii și alții. În ce privește Moldova sovietică, noțiune geopolitică care cuprinde nu numai Basarabia de după 1940, dar și autonomia din stânga Nistrului din perioada interbelică, cercetarea represiunilor politice în general și cea referitoare la anumite grupuri etnice a fost impulsionată recent, din 2010 înapoi, odată cu deschiderea largă a două arhive importante. Una, cea a fostului KGB și, cealaltă, a Ministerului de Interne a RSS Moldovenești, ambele oferind un bogat material istoricilor interesați de fenomenul represiunii. Între timp, câțiva autori moldoveni s-au aplecat asupra acestui subiect, în speță referitor la ceea ce a fost consacrat în literatura de specialitate, de Robert Conquest, mai exact, drept fenomenul Marii Terori din anii 1937-1938 sau mai nou, de David Shearer, ca Marea Epurare. Printre aceștia se remarcă cu câteva studii Mihai Tașcă, Gh. Negru și Ion Varta, Tașcă publicând și un volum de documente despre operațiunea română din cadrul Marii Terori din RASSM, iar Varta, împreună cu Tatiana Varta și Igor Șarov, publicând un volum din 5 anunțate cu sentințele celor condamnați în cele 16 luni ale Marii Epurări. Victimele poloneze din RASSM din anii 1937-38 nu au constituit încă subiectul unei cercetări de specialitate” [5].

Rezultate și discuții. Având în vedere cele relatate, e necesar de realizat cât mai multe studii și de promovat adevărul istoric despre atrocitățile comise de organele represive sovietice pe teritoriul RASSM. Spre regret constatăm că și în mileniul trei nu încetează să fie tipărite cărți în care este glorificată activitatea serviciilor secrete sovietice prezentând abuzurile și crimele comise de acestea, drept succese remarcabile. În lista acestor lucrări se înscriu și memoriile fostului Șef al KGB RASSM Generalul G.Volkov, care referindu-se la situația populației din raioanele din stânga râului Nistru, după revoluția socialistă din 1917 afirma următoarele: „Trecuse trei ani de la revoluția din Octombrie. Țăranii din stânga Nistrului au primit pământul, care anterior aparținea moșierilor, în sate au fost create comitete a săracilor și alte forme de cooperare. Viața în orașe revenea la normal se formau sovietele locale. Cu totul altfel era situația pe teritoriul ocupat al Basarabiei. Aici la fel ca și în alte raioane ale României, s-au refugiat reprezentanții claselor privilegiate, albgarđiștii, dezertorii și cei care se eschivau de la serviciul militar în cadrul Armatei Roșii. Tot aici au ajuns și unitățile militare ale lui Petliura, în care erau mobilizați prin înșelăciune, țărani analfabeți din rândul ucrainenilor, bulgarilor, rușilor și polonezilor. Nistrul a despărțit pentru mult timp multe familii de moldoveni” [20, p. 137-138].

Autorul acestui volum nu a prezentat informații despre faptul că organele represive invocând diverse motive urmăreau localnicii considerând că aceștia conspiră împotriva puterii sovietice. Printre persoanele aflate în prelucrare operativă se aflau și etnici polonezi. Un număr mare dintre aceștia au fost condamnați la moarte. În acest sens istoricul Igor Cașu constată că: „În cadrul operațiunii poloneze de pe teritoriul RASSM au fost arestate 168 de persoane. Astfel, per total, printre victimele Marii Terori din RASSM, se numărau câteva sute de polonezi. Aceștia au fost reperați dat fiind suspiciunile de a fi agenți ai Poloniei, apartenența națională nu cea socială, fiind criteriul esențial în determinarea sorții lor. Alteori, ambele criterii, național și social au fost invocate în verdictul Troicilor locale sau Dvoicii de la Moscova” [5].

De remarcat că încă din primii ani de la capturarea puterii de către bolșevici în Rusia aceștia provocau conflicte la hotar cu Polonia. Raportau permanent conducerii politice despre presupușii spioni și contrabandiști reținuți de grănicerii Rusiei sovietice. Totodată în acea

perioadă, bolșevicii nu încetau să se victimizeze, invocând că sunt atacați de grănicerii români și polonezi. Astfel în materialele de arhivă din anul 1921, au fost identificate documente în care aceștia raportau că: „...Unitățile brigăzii 29 păzesc hotarul Republicii pe râul Zbruci – hotarul cu Polonia și pe râul Nistru – hotarul cu România, de la fabrica de zahăr de lângă satul Dorofeevka pe râul Zbruci până la delta râului Beloci, în total 518 verste... Pe sectorul păzit de batalionul 187 în raionul Podoimiți, o bandă, probabil a lui Kovalenko, a atacat prin surprindere grănicerii noștri și s-a retras pe teritoriul României... Din mărturiile unor bandiți capturați, sarcina acestor bande este de a acumula informații secrete și de a pregăti o rebeliune în scopul alungării «kațapilor» din Ucraina și demoralizarea unităților de grăniceri, cu înlăturarea lor de la hotar în timpul rebeliunii forțelor lui Petliura sprijinite de peste hotare... Anterior, pe data de 2 august au mai fost înregistrate incidente în sectorul batalionului 189. Grănicerii români au deschis foc asupra santinei noastre lângă localitatea Isakovfi. Ai noștri nu au răspuns... Totodată, s-a depistat că soldații Armatei Roșii, din cauza că se află mereu în serviciu îndeplinind misiuni de cercetare, nu sunt bine instruiți. Aceștia participă doar la lecțiile de alfabetizare și din această cauză nivelul de conștiință este scăzut și sunt înregistrate multe încălcări de disciplină. Asemenea situații se atestă în toate unitățile de grăniceri. O altă problemă este aprovizionarea slabă și faptul că nu dispunem de spații de locuit. Din această cauză majoritatea soldaților nu se află în cazarmă, fiind repartizați la gazdă pe un teritoriu foarte mare. În asemenea condiții, grănicerii sunt dependenți de stăpânul gospodăriei care îi asigură cu hrană” [21, p. 481-482].

După cum se cunoaște bolșevicii declarau permanent că luptă cu contrabanda și spionii la hotar cu Basarabia. Aceștia persecutau și omorau persoanele care vroiau să ajungă în România după produse alimentare. În nota informativă prezentată pe 10 octombrie 1921, comandantul serviciului de grăniceri al bolșevicilor menționează că pe segmentul păzit de brigada 28 principalele puncte unde se înregistrează flux de contrabandă sunt localitățile: „...Râbnița, Iagorlfk, Dubăsari, Grigoriopol, Tiraspol... Aceste puncte servesc în calitate de locuri pentru traversarea hotarului de către criminali și spioni. Raportează șeful serviciului de grăniceri, Volkovski” [21, p. 506-507].

Dorind să reabiliteze imaginea organelor represive sovietice fostul șef al KGB RSSM Generalul G. Volkov descrie lupta acestora cu presupușii spioni polonezi afirmând că: Spionajul polonez (secția doi a statului major și consulatul din Chișinău) se baza pe agentura din rândul etnicilor polonezi, ce locuiau în Basarabia și regiunea Odesa. Noi nu demult am povestit despre deconspirarea în anul 1921 de către cechiștii din Moldova și Odesa a unui grup mare de rezidenți ai serviciilor secrete poloneze condus de către T. Potton. La 23 noiembrie 1923 reprezentantul spionajului polonez Linievskii s-a adresat la secția spionaj al corpului trei de armată român cu rugămintea de a deschide patru puncte de trecere pe râul Nistru în satele Napadovo, Gura-Bâcului, Chițcani și Copanca pentru a lansa agentura pe teritoriul URSS. Pe document se păstrează nota generalului Popovici: «Permit doar sub controlul și supravegherea posturilor de grăniceri» ...Cu transportarea agenturii prin intermediul acestor puncte se ocupa Melabenskii, iar cu toată activitatea serviciilor secrete poloneze în Basarabia conducea consulul din Chișinău Petrovskii. Tot el menținea legătura și asigura schimbul de informații cu serviciile secrete a altor țări” [20, p. 106-107].

După cum vedem și de această dată generalul sovietic G. Volkov nu amintește despre dosarele fabricate la comandă politică, în baza cărora erau învinuiți oameni nevinovați. De regulă elitele politice bolșevice dădeau indicații de a urmări informativ etnicii polonezi și ai supune represiunilor în urma unor evenimente politice în care era vizată Polonia și România în anii '30 ai secolului trecut. În acest sens autorul român Corvin Lupu afirmă că: „Polonia juca un rol

important în calculele românești privind stabilirea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S. la 15 ianuarie 1931, guvernul român a prelungit Tratatul de alianță româno-polon, așa cum fusese el formulat în anul 1926, introducând și o clauză privitoare la reînnoirea lui automată pe câte cinci ani, cu condiția să nu fie denunțat cu cel puțin un an înaintea împlinirii termenului. Mai mult, în noiembrie 1931, când mareșalul Pilsudski a vizitat România, el a fost desemnat comandant al armatelor polono-române, în cazul unui conflict. Vizita mareșalului a urmat vizitei, din august 1931, a principelui Nicolae în Polonia” [9, p. 126].

Amintim că organele represive din URSS erau în căutarea diferitor modalități pentru a lichida fizic pe mareșalul Jozef Pilsudski. Au fost încercări de a organiza o asemenea operațiune pe teritoriul României. Din aceste considerente au fost luate măsuri de precauție în timpul vizitei acestuia la Chișinău. În acest context istoricul Ion Varta scrie: „Vizita, la Chișinău, a unei personalități de o asemenea anvergură, constituia un mesaj clar și univoc, transmis autorităților de la Kremlin. Din perspectiva semnării de către Polonia a pactului de neagresiune cu URSS, mareșalul Pilsudski a ținut cu tot dinadinsul să viziteze Basarabia pentru a transmite liderilor sovietici un mesaj mai mult decât concludent - și anume - că autoritățile poloneze recunoșteau frontiera de Est a României pe râul Nistru, iar Basarabia ca parte integrantă și inalienabilă a statului român. În viziunea noastră, vizita la Chișinău comporta un anumit risc pentru omul politic polonez, dacă ținem cont de operațiunea teroristă, pusă la cale de structurile secrete sovietice, care planificaseră atentatul la viața mareșalului Pilsudski, în septembrie 1928, când grupul de teroriști pătrunseseră în România, prin Basarabia, pe la Tighina. Cu toate acestea, dânsul a făcut abstracție de eventuale pericole, pe care le comporta o atare călătorie într-un teritoriu înțesat cu agentură sovietică, îndreptându-se cu trenul de la București spre Chișinău, unde va ajunge pe 16 aprilie 1932” [19, p. 14].

În același timp pe teritoriul RASSM continua procesul de identificare a persoanelor care aveau rude în Basarabia și de a le condamna la moarte pentru presupusul spionaj în favoarea serviciilor secrete ale Poloniei. În acest context revenim la memoriile generalului sovietic G. Volkov în care acest prezintă informații despre activitatea serviciilor secrete poloneze pe teritoriul RASSM menționând că: „Dosarul nr. 20985 în zece volume a fost gestionat de lucrătorii operativi de la punctul nr. 3 de pază a hotarului și de către reprezentanții CK a județului Tiraspol și a guberniei Odesa pe cazul unui grup de agenți ai serviciilor secrete străine și a contrabandiștilor, care acționau în Moldova și regiunea Odesa. Dosarul a fost pornit în momentul când au fost obținute informații despre faptul că în satul Ghidirim r-l Râbnița se organizează treceri ilicite a hotarului peste râul Nistru. În timpul verificării au fost identificate persoanele implicate, care acordau ajutor unui agent activ al serviciilor de spionaj străin, polonezului Ludvig Beneș, fost moșier. În sat locuia concubina lui Beneș-Ana Juraveli cu copilul lor. El se pregătea să-i transporte pe ambii în România. Folosindu-se de aceste circumstanțe, cechiștii au hotărât să realizeze o combinație operativă, să-l ademenească pe Beneș pe teritoriul nostru și să-l aresteze, pentru a deconspira ulterior toată rețeaua de spioni. Cechiștii i-au expediat lui Beneș o scrisoare, precum că ar fi fost scrisă personal de către Ana. În scrisoare Juraveli <<ruge>> iubitul să vină după ea personal. Cele planificate au fost realizate. La 02 iulie cetățeanul Beneș a sosit pe malul nostru și a fost arestat. În timpul percheziției au fost ridicate o armă și un șir de scrisori de recomandare cusute în haine precum și legitimația de serviciu nr. 279 a centrului de spionaj polonez, care îi ofereau acestuia competența de a «verifica activitatea serviciilor de informare pe teritoriul Rusiei Sovietice». În timpul interogărilor Beneș a descris cum lucrează în Odesa și în raioanele din apropierea orașului, cât și pe liniile ferate Odesa-Kiev, la stațiile Birzula-Codîma, Vapnearca-Râbnița o rețea a rezidenturii securității poloneze, pe care

el a avut misiunea să o inspecteze. După modelul adevărului ridicat, au fost confecționate alte documente, cu care doi angajați ai CK, ce vorbeau limba poloneză, au vizitat adresele nominalizate, au identificat efectivul rezidenturii, condusă de către T. Potton, deconspirând activitatea ei dușmănoasă. În baza acestor materiale au fost arestați 14 agenți, care îndeplineau misiunile serviciului de spionaj polonez” [20, p. 138-139].

În contextul celor relatate amintim că organele represive sovietice aplicau tortura față de persoanele arestate pentru a-i face să recunoască comiterea unor crime. Ulterior multe victime au fost reabilite. Ne convingem de acest lucru analizând situația din or. Râbnia unde în 1937-1938 a fost documentat membrii unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Majoritatea au fost condamnați la moarte. Printre aceștia se numără: „**Colomeț Gavril I.** (n. 1888). Acuzat de participare la activitatea unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1937. Cauza a fost clasată în 1958... **Cret Mihai I.** (n. 1879). Acuzat de participare la activitatea unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1937. În 1959 dosarul a fost clasat... **Iarus-Nabojnâi Pavel N** (n. 1887). Condamnat la moarte în 1937 pe motiv că ar fi fost membru al unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1937. În 1959 cauza a fost clasată... **Maslițki Petru A.** (n. 1880). Acuzat de participare la activitatea unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1937. În 1959 cauza a fost clasată... **Regulski Iosif S.** (n. 1888). Acuzat de participare la activitatea unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1937. În 1958 cauza a fost clasată” [15, p. 168-169].

Unul dintre cei arestați a fost condamnat la închisoare. Este vorba de: „Trus Ivan M. (n. 1893). Arestat în 1937 sub acuzația de membru al unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la 10 ani de detenție într-un lagăr de corecție prin muncă. În 1957 cauza a fost clasată” [15, p. 169]. Au urmat alte persoane condamnate la moarte: „**Țimbalaitis Cazimir F.** (n. 1891). Acuzat de participare la activitatea unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1937. În 1958 cauza a fost clasată... **Zemba Kazimir P.** (n. 1904). Acuzat de participare la activitatea unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1937. În 1958 cauza a fost clasată... **Dobrovoski Iuzefa F.** (n. 1900). Condamnată la moarte pe motiv că ar fi fost membră al unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. În 1959 cauza a fost clasată. **Dobrovolski Bronislav I.** (n. 1895). Arestat sub acuzația de participare la activitatea unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1938. Dosarul a fost clasat în 1959. **Doleico Anton C.** Muncitor la Fabrica de Zahăr din or. Râbnia. Arestat la 4 februarie 1938 pe motiv că ar fi fost membru al unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. A decedat la 14 mai 1938 în închisoarea din or. Tiraspol. Reabilitat în 1989... **Iavorski Mihai N.** (n. 1879). Acuzat de participare la activitatea unei organizații contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi. Condamnat la moarte în 1937. În 1958 cauza a fost clasată” [15, p. 170]. O altă femeie din acest grup a fost condamnată la pedeapsă privativă de libertate. Este vorba de: „**Țimbalaitis Veronica I.** (n. 1896). Arestată sub acuzația de membru al organizației contrarevoluționare a naționaliștilor polonezi și condamnată la 3 ani de muncă silnică (1938). În 1958 cauza a fost clasată” [15, p. 171].

Unii criminologi sovietici justificau crimele comise de regimul totalitar comunist în timpul marilor terori. Astfel autoarea N. Kuznețov lansează următoarele concluzii: „Marea ofensivă a socialismului pe un front imens a contribuit la formarea colhozurilor (1929-1932) la reforma economiei sovietice și la victoria socialismului în URSS (1933-1937) iar în toată țara au loc

schimbări radicale în domeniul politic și social – economic. Cu aceste reușite se încheie de fapt prima etapă a dezvoltării societății socialiste-trecerea de la capitalism la socialism” [22, p. 188-189]. Autoarea nu menționează despre sutele de mii de victime care au fost omorâte pentru că nu susțineau puterea sovietică. Spre regret pe polonezi îi așteptau evenimente și mai dramatice. După cum menționează autorii Corvin Lupu și Grațian Lupu în vara anului 1939: „Polonia era într-o situație foarte grea, agresată atât de către Germania, cât și de către Uniunea Sovietică. Ea avea de gravitat între două opțiuni, constatând că sub stăpânire germană își pierde independența, iar sub stăpânire sovietică își pierde sufletul” [8, p. 129].

Astfel teroarea a continuat. Studiind situația polonezilor în acea perioadă istorică activista Anna Piekarska participând la un simpozion internațional desfășurat în Chișinău a oferit informații despre polonezii persecutați în Uniunea Sovietică în 1930-1939 afirmând că: „Conform cercetărilor întreprinse până acum de către Asociația „Memorial”, aproximativ 144 000 de oameni au fost arestați între 1937 și 1938 (anii marii terori) în Uniunea Sovietică. Mai mult de jumătate dintre ei au fost executați. Până acum nu a reușit nimeni să stabilească anume câți dintre ei erau cetățeni polonezi” [14, p. 118].

Ulterior în lista victimelor au ajuns și persoanele represate după Războiul II Mondial. În acest sens istoricul Anatol Petrencu afirmă că: „...după reocuparea Poloniei, NKVD a început „vânătoarea” tuturor patrioților polonezi, care cu arma în mâini au opus rezistență naziștilor, ajutând, astfel Armatei Roșii în înaintarea spre Vest. Și cel mai important: după război Polonia a fost supusă sovietizării, subordonată intereselor URSS” [13, p. 62]. Caracterizând politica URSS în raport cu țările vecine autorul român Ion Rațiu scrie: „În unsprezece din cele cincisprezece țări învecinate, Moskova a impus noi guverne, complet aservite ei” [16, p. 27].

În aceeași perioadă persecuțiilor erau supuși și conaționali noștri: „Deoarece Basarabia a făcut timp de 22 de ani parte dintr-un stat capitalist inamic și în perioada războiului, la fel, nu a fost controlată de URSS, regimul sovietic avea destule motive să considere că în acest ținut numărul „elementelor ostile” este mult mai mare decât în teritoriile sale estice” [7, p. 163].

Publicând o serie de comentarii cu privire la atrocitățile comise de regimul totalitar comunist autorul Ion Rațiu constată că: „În lupta împotriva societății capitaliste, comuniștii au un avantaj teribil care provine din această nouă morală. Lipsa de milă înaintea tuturor dușmanilor este o virtute. În forma ei cea mai primitivă, această morală este doar ceva mai bună decât asasinatul în masă. Așa cum a scris Latsis în *Isvestia*, „lupta aceasta este pe viață și pe moarte. Dacă nu ucizi, vei fi ucis. De aceea ucide...” Într-o formă mai sofisticată, această morală îl împuternicește pe comunist să-și elimine adversarii trimițându-i în închisoare și lagăre de muncă forțată. Această luptă și eliminarea rapidă a dușmanilor continuă până la dispariția ultimului anticomunist și, probabil, dincolo de aceasta, de oarece ochiul vigilent nu trebuie să se închidă, pentru a nu lăsa să reînvie gândirea reacționară” [16, p. 338]

Serviciile secrete sovietice își desfășurau activitatea și în rândul prizonierilor de război aflați în lagărele din RSSM. Unii din cauza condițiilor degradante au murit în timpul detenției. Regretabil că locurile unde au fost înhumați prizonierii de război au fost lăsate să degradeze și peste o perioadă de timp mormintele au dispărut. Un exemplu elocvent este cimitirul din or. Bălți unde erau înhumați prizonierii decedați în timpul aflării lor în spitalul specializat din această localitate. În materialele de arhivă se menționează că: „În raza cimitirului spitalului specializat militar nr. 3376 al NKVD din Bălți, în perioada iulie 1945-iunie 1948, conform registrului, au fost înmormântate 216 persoane, dar în realitate 215 persoane. În a doua jumătate a anului 1945, în acest cimitir au fost înhumați 85 de oameni, în anul 1946-90, 1947-30 de persoane. În prima jumătate a anului 1948, în acest cimitir au mai fost înmormântate ultimele 10 persoane. Cei mai

mulți decedați erau prizonieri de origine maghiară-84 persoane. După aceștia urmau etnicii nemți-80 de decedați, apoi austriecii-31. În respectivul cimitir au mai fost înhumați 9 români, 6 cehi, 2 polonezi, un iugoslav, un rusin și un sârb” [17, p. 23]. Printre prizonierii decedați au fost identificați și doi polonezi. Este vorba de: „Murusciac Evghen (n. 1907) polonez, soldat, decedat pe 21. 12, înmormântat pe 22.12 în mormântul cu numărul 25/3 perimetru 465; Bednoș Alois Macs (n. 1902) polonez, soldat, decedat pe 23.01, înmormântat pe 24.01, în mormântul cu nr. 20/4, sectorul 465” [18, p. 5].

Ulterior în anumite perioade majoritatea prizonierilor de război au fost repatriați în țara de origine. Astfel în nota informativă strict secretă, cu privire la activitatea secției transport special al nodului feroviar Chișinău pe parcursul anului 1946, expediată șefului secției transport al MAI URSS locotenent colonelului Govozov de către șeful secției transport al MAI RSSM maiorul Jornicenko la 12 ianuarie 1947, se menționează următoarele: „Calea ferată Chișinău anul curent a fost obligată la ordinul centrului să îndeplinească unele misiuni de importanță majoră în afara planului. Printre acestea se numără:

- 1.Transportarea trupelor militare a Districtului Pricarpatie la locul nou de dislocare.
- 2.Transportarea militarilor demobilizați din Armata Roșie.
3. De oferit transport pentru evacuarea pâinii și altor mărfuri din România conform termenelor fixate în acorduri.
- 4.Transportarea tehnicii militare.
- 5.Transportarea prizonierilor militari repatriați în țara de origine.
- 6.Transportarea cetățenilor polonezi în Polonia cât și alte misiuni guvernamentale ce nu puteau fi amânate” [3, f. 11].

După cum vedem, pe lângă prizonierii repatriați, în nota informativă figurează și un grup de cetățeni polonezi ce au fost transportați în Polonia în anul 1946. În același timp în lagărele pentru prizonierii de război din RSSM se mai aflau militari polonezi. Unii erau prelucați operativ la comanda serviciilor secrete sovietice de către agenții racolați din rândul prizonierilor. Se știe că: „Măsurile speciale de investigații desfășurate de către organele MAI în rândul prizonierilor de război și al persoanelor civile internate aveau drept scop prevenirea unor manifestări ostile în lagărele pentru prizonieri, precum și pedepsirea persoanelor care, în virtutea activităților anterioare, dispuneau de anumite informații de ordin militar, politic sau economic care puteau fi utilizate ulterior contra intereselor URSS. Informatorii relatau despre numeroase cazuri de activitate antisovietică în lagăre. În vizorul MAI se afla un număr semnificativ de prizonieri, inclusiv ofițeri, care manifestau o atitudine ostilă față de regimul sovietic. Având la bază informațiile parvenite de la diferiți agenți, organele speciale ale MAI supravegheau îndeaproape persoanele incomode” [17, p. 17]. Informatorii din rândul prizonierilor deținuți în lagărele din RSSM erau instruiți să obțină încrederea celor aflați în vizorul organelor represive identificând teme comune pentru discuții. În termeni restrânși să obțină cât mai multă informație ce prezintă interes pentru serviciile secrete sovietice. În nota informativă strict secretă expediată Locțiitorului Ministrului Afacerilor Interne al RSSM generalului-maior Orlov de către Locțiitorul lagărului nr. 198 responsabil de lucrul operativ locotenent colonelul Korcemnîi sunt prezentate informații cu privire la activitatea agenturii din rândul prizonierilor de război în perioada 05-22 mai 1948. Totodată se raportează despre urmărirea operativă a unor prizonieri de origine poloneză specificând că: „La 11.05.48 agentul „Ștainbah” a informat căpitanul Țîmbarevici precum că în discuție cu prizonierul Șefer Robert a aflat că acesta nu a ajuns pe frontul din Rusia ci s-a aflat într-un regiment de instruire în Polonia, ulterior în Cehoslovacia în unitatea 209. Suspiciunile lui că acela ar avea un tatuaj pe mâna stângă nu sau adevărit. În

continuare agentul „Ştainbah” are misiunea de a supraveghea contingentul de prizonieri și de a identifica în rândul lor persoanele ce prezintă interes pentru noi” [2, f. 47]. În aceeași notă se menționează că: „la 17.05.1948 agentul „Gromov” a informat sublocotenentul Lojkin (secția nr. 1 a lagărului) că a aflat de la prizonierul Ganiș, precum că acesta în or. Varșovia a făcut serviciul în poliția verde/în cadrul jandarmeriei/, din această cauză aceștia purtau uniformă de culoare verde. Acolo Ganiș era translator și documenta diferite cazuri ce țin de furturi și speculă comise de polonezi. Până la ofensiva Armatei Sovietice regimentul lui a fost redislocat în Cehoslovacia or. Oleșau unde în luna decembrie 1944 el a trecut un curs de instruire pentru infanterie. După ce regimentul de jandarmerie a fost reformat, el a fost înrolat într-un regiment de infanterie din or. Găding, unde se afla statul major, iar compania din care făcea parte Ganiș a fost trimisă în orașul Zlin. Ulterior a fost transferat în alt regiment în componența căruia a luptat împotriva Armatei Sovietice. Într-un sat Ganiș a fost capturat de unitățile sovietice. Un ofițer rus în grad de maior i-a pus misiunea lui Ganiș să se apropie de linia nemților și să le comunice că nu are sens să mai opună rezistență. Ganiș a menționat că maiorul rus îl amenința și el a fost nevoit să îndeplinească această misiune. După aceasta el a fost trimis în spatele frontului de unde a fost escortat în lagărul pentru prizonieri. În discuție cu Ganiș eu am observat că el uneori minte, însă mi-a spus corect că a făcut serviciul în jandarmerie. (În continuare a fost luată decizia de a include prizonierul Ganiș în categoria persoanelor ce au făcut serviciul în jandarmerie și de acumulat materiale în acest sens. „Sursa” a primit indicația de a obține încrederea prizonierului Ganiș și de a afla cât mai multă informație despre activitatea lui în jandarmerie și dacă a luptat cu partizanii” [2, f. 52]. Pentru a afla mai multă informație despre prizonierul Ganiș care a fost vizat în nota informativă de mai sus am consultat altă sursă bibliografică de unde am aflat următoarele date: „Ganiș Emitl Andreas (dosarul personal 3308) a.n. 1909, polonez, nu este membru de partid, catolic, studii 7 clase, cizmar, soldat în Armata poloneză, regimentul 121 infanterie. În prizonierat din 11.04.1945. La 31.08.1946 transportat în punctul de filtrare din localitatea Mereni RSSM” [18, p. 7]. Prizonierii au fost monitorizați atât în timpul aflării lor în lagăre cât și după repatrierea în țara de origine. Serviciile secrete sovietice întreprindeau măsuri pentru ca prizonierii să nu aibă acces la informații secrete, care ar prezenta interes pentru serviciile secrete din țara lor de origine. În instrucțiunea strict secretă expediată tuturor Miniștrilor de Interne a republicilor din componența URSS de către Adjunctul Șefului Departamentului Principal al MAI al URSS pentru Prizonierii de Război și Interniști Generalul-locotenent Kobulov expediată la 19 aprilie 1948 se regăsea următoarea indicație: „O sarcină importantă care trebuie asigurată în timpul repatrierii prizonierilor de război este protejarea intereselor statului și păstrarea secretelor de stat... Practica a demonstrat că prizonierii de război prin orice trucuri au încercat să scoată din Uniunea Sovietică (în bastoane, tuburi sau prin alte metode) documente, care conțin informații secrete. La pregătirea eșaloanelor cu persoane destinate repatrierii, personalul operativ ar trebui să fie mai activ și energic, și să nu permită nici-un fel de scurgere a documentelor și materialelor, care ar putea conține informații secrete. Pe de altă parte, este necesar în cel mai scurt timp, să fie excluși de la lucrări la obiective care prezintă secret de stat toți prizonierii de război. Ar fi de dorit să fie depuse toate eforturile pentru stoparea scurgerii a oricăror date care prezintă interes pentru serviciile de informații ostile țării noastre, chiar și cele memorate de prizonierii de război” [1, f. 231]. După repatrierea tuturor prizonierilor din lagărele RSSM în presă erau publicate articole în care societatea era informată despre creșterea numărului comuniștilor în țările din lagărul socialist. Apăreau informații și despre situația în Polonia. Evident că în acea perioadă corespondenții din RSSM foloseau un limbaj de lemn. În unul din asemenea articole se menționează despre organizarea în or. Varșovia a unei expoziții consacrate sindicatelor poloneze.

Astfel corespondentul sovietic scrie: „Expoziția ilustrează dezvoltarea mișcării uniunilor profesionale din Polișa. În anul 1945 numărul membrilor organizați ai uniunilor profesionale era de 1.292 mii de oameni, da în anul 1949-de 3.560 mii de oameni, dintre care 1.300 mii-membri ai partidului muncitoresc unit din Polișa” [10, p. 4]. Totodată organele represive sovietice și-au continuat activitatea prelungind să încalce drepturile și libertățile oamenilor, chiar dacă pe parcurs legislația s-a modificat. După cum menționează autorul Boris Glavan: „La nivel oficial se vorbea foarte succint despre Activitatea Specială de investigații. În Bazele legislației penale unionale și a republicilor unionale adoptate în 1958 de Sovietul Suprem al URSS exista o simplă remarcă conform căreia organele de cercetare penală se obligau „să întreprindă măsurile operative de investigații necesare” în scopul depistării infracțiunilor și persoanelor care le comiteau (art. 29). În temeiul acestui act au fost elaborate Codurile de procedură penală ale tuturor republicilor unionale, inclusiv al RSSM din 1961, care cuprindeau prevederi similare. În alin. (1) al art. 100 al CPP al RSSM era prevăzut: „Pe seama organelor de cercetare penală se pune luarea unor măsuri de investigație operativă inclusiv folosirea imprimărilor video și sonore, filmări, fotografierii în scopul descoperirii indicilor infracțiunii și a persoanelor care au săvârșit-o, identificării datelor faptice, care pot fi folosite în calitate de probe în cauza penală după verificarea lor, în conformitate cu legislația procesual penală” [6, p. 39]. De remarcat că în această perioadă cetățenii polonezi ce prezentau interes pentru serviciile secrete sovietice la indicația acestora erau monitorizați de către serviciile secrete poloneze. După cum menționează istoricul Pavel Moraru: „Pentru a vedea care erau rezultatele obținute de K.G.B. al U.R.S.S. într-un an de zile de activitate vom apela la datele prezentate în „darea de seamă” pentru anul 1967, semnată de I. Andropov. Așadar, în anul 1967, rezidențele K.G.B. au primit 25.645 de materiale informative și 7.290 de materiale obținute în baza schimbului de informații cu serviciile secrete ale statelor socialiste (în special cu cel din R. D. Germană, Cehoslovacia și Polonia)” [11, p. 150]. Același autor afirmă că: „În general Andropov făcea parte din tabăra celor care susțineau luarea măsurilor drastice față de statele lagărului socialist, care tindeau să ducă o politică internă și externă independentă de cea a Kremlinului. În 1956 era ambasador al U.R.S.S. la Budapesta și s-a implicat activ în anihilarea procesului de democratizare din Ungaria, care ar fi fost fatal pentru orice regim comunist. În 1968 a contribuit la intervenția în Cehoslovacia, iar în 1979 la introducerea trupelor sovietice în Afganistan. În 1980 insista asupra unei acțiuni militare și împotriva Poloniei” [11, p. 144]. Cert e că serviciile secrete se aflau în permanentă competiție pentru obținerea rezultatelor în misiunile înaintate de conducerea politică. Despre unele rezultate obținute unii foști conducători au preferat să scrie în memorii. După cum am menționat anterior printre aceștia se numără și fostul Șef al KGB din RSSM generalul G. Volkov, care trece în revistă „succesele” obținute în combaterea și documentarea crimelor de contrabandă comise de către cetățenii polonezi pe teritoriul RSSM. Acesta scrie că angajații KGB RSSM au constatat că: „În cazurile de contrabandă erau implicați cel mai mult turiștii polonezi care vizitau republica noastră. Dacă pe timpuri cetățenii RPP vizitau mai rar Moldova, atunci în anul 1989 numărul lor a ajuns la cinci mii șase sute de cetățeni. Au fost identificate grupuri de turiști polonezi, care circulau pe următorul itinerar închis RPP-Ucraina-Moldova-RPR-RPB-Turcia-Austria-RFG-RPP, sau făcând cale întoarsă Turcia-Moldova-Ucraina-RPP. Introduceau în republică mărfuri dificil de confecționate peste hotare (blugi, computere, videotehnică, electronică, cosmetică etc.) le vindeau localnicilor sau cooperativelor, iar sumele însușite le schimbau în valută prin intermediul cetățenilor străini din țările capitaliste și prin studenții ce învățau în Chișinău și Odesa. Plătind un preț mai mare ei cumpărau din magazinele noastre cele mai solicitate mărfuri pe piață. Scoteau rublele sovietice peste hotare. Doar în ultimele luni la

vama Leușeni de la turiștii polonezi S. Malișevski, S. Mazur, Ia. Vrubeli, S. Stahira și de la alții au fost ridicate sume impunătoare de bani sovietici. Printre altele același Ia. Vrubeli zilele trecute a „uitat” în hotelul din Chișinău „Inturist” treizeci și patru inele de AUR, care după cum demonstrează ancheta au fost procurate în magazinele de bijuterii din orașul nostru. La vamă nouă ne-au demonstrat o cutie confiscată care conținea carioci speciale de diferite culori, cu ajutorul cărora turiștii din RPP ștergeau înscrierile vameșilor sovietici și introduceau alte date, pentru a tăinui scoaterea valutei din URSS” [20, p. 155-156].

Nu au încetat să fie urmăriți polonezii nici după destrămarea URSS. Amintim un caz ce a avut loc după obținerea independenței de către Republica Moldova pe teritoriul necontrolat de autoritățile constituționale. Este vorba de perioada declanșării acțiunilor militare provocate de către mercenarii, gardiștii autoprocimatei RMN și de către Armata 14 a Federației Ruse. În urma abuzurilor și crimelor comise de aceștia au fost înaintate mai multe plângeri de la populație cu privire la răpirea și dispariția fără veste a unor persoane. Unele sesizări se refereau la polițiști, care se aflau la serviciu, altele la cetățeni ai Republicii Moldova, la cetățeni străini, care tranzitau această regiune. Printre victime au fost și cetățeni polonezi. În materialele de arhivă s-a păstrat o notă informativă cu următorul conținut: „În secția afacerilor interne Bender, pe data de 25.03.92, s-a adresat cet. Gavin Z., a.n. 1961, cetățean al Republicii Polonia, militar al forțelor armate poloneze, cu plângere scrisă, precum că pe data de 24.03.92 la ora 17.00, pe strada sovetskaia în lângă piața din or. Bender, aflându-se în automobilul de marca „Volvo-7421”, a fost stopat de gardiștii RMN, care l-au escortat în statul major al gardiștilor, unde a fost ținut captiv 15 ore. Ulterior, a fost eliberat în schimbul a 4 sticle de coniac „Napoleon”, pe care el personal le-a transmis comandantului adjunct de batalion pentru lucru educativ căpitanul Serikov” [4, p. 156]. Deci vedem că separatiștii care se aflau în realitate sub controlul operativ al Federației Ruse urmăreau anumite categorii de persoane. Militarul polonez le-a părut suspect. Sfidând normele de drept internațional aceștia l-au reținut și l-au ținut în captivitate pe parcursul a 15 ore fără ai asigura posibilitatea să anunțe pe cineva despre reținerea lui. În acea perioadă mulți localnici au fost răpiți și ulterior identificați împușcați și aruncați la gunoiști. Nimeni nu poate ști cum s-ar fi încheiat acest caz dacă polonezul nu ar fi avut asupra sa cele patru sticle de coniac pe care le-a oferit separatiștilor în schimbul libertății. Spre regret o politică ostilă față de Polonia este promovată și de actualul lider de la Kremlin Vladimir Putin. Când a fost întrebat din ce cauză manifestă o asemenea atitudine acesta a răspuns evaziv că de fapt polonezii nu doresc să prietenească cu Federația Rusă. În acest sens e necesar să-l cităm pe istoricul Anatol Petrencu care scrie în una din lucrările sale: „Probabil V. Putin nu cunoaște că în Rusia țaristă pedeapsa corporală a fost aplicată cu cruzime mult timp în epoca modernă, nu cunoaște cauzele și urmările Insurecției poloneze din 1863. Sau, nu s-a întrebat ce au căutat sovieticii la Vistula în 1920? Nu mai vorbim acum despre împărțirea Poloniei între Germania nazistă și URSS și ocuparea acesteia în septembrie 1939. Nu este cazul să insistăm, dar cel puțin să amintim distinctului președinte de cele trei împărțiri ale Poloniei cu participarea Imperiului Rus, de cele patru valuri de deportări ale polonezilor în Siberia deja sub regim sovietic, de Katyn, de trădarea de către I. Stalin a insurgenților din Varșovia (1944), de sovietizarea Poloniei după 1944 cu întregul „buchet” de „măsuri” bolșevice, cum au fost asasinările, deportările, arestările, rusificarea, colectivizarea etc., etc. De unde dragoste față de ruși? Unde greșesc polonezii?” [13, p. 75].

Concluzii. În încheiere e cazul să menționăm că mulți activiști și cercetători polonezi au fost implicați pe parcursul ultimilor decenii în procesul de identificare a conaționalilor lor, care au ajuns victime ale represiunilor regimului totalitar sovietic. Printre acești activiști se numără și

poloneza Dorota Pazio care fiind prezentă la un Simpozion internațional, ce s-a desfășurat la Chișinău în anul 1999, a oferit informații despre activitatea Centrului Karta din Varșovia, Polonia în crearea unui fond special de arhivă menționând că: „În momentul fondării arhivei, în noiembrie 1987, aceasta urma să fie o colecție de documente despre mulțimea de cetățeni polonezi din Uniunea Sovietică sau din regiunile estice ale Poloniei sub ocupație sovietică. Arhiva trebuia să colecteze rapoarte de la martorii în viață, amintiri, documente, fotografii și hărți sau orice altceva ce se mai păstra în memoria martorilor, precum și dovezile materiale păstrate de ei sau familiile lor. Principalul scop și primul pas era să înregistreze sau să scrie aceste rapoarte atâta timp cât martorii se mai aflau încă în viață. „Martorii ne părăsesc, trebuie să ne grăbim!” era motto-ul mobilizator” [12, p. 129-130]. Astfel considerăm că informația oferită în acest articol v-a fi utilă cercetătorilor polonezi care sunt implicați în procesul de identificare a victimelor represiunilor politice din rândul etnicilor polonezi cât și de condamnare a crimelor comise de regimul totalitar sovietic.

Bibliografie:

1. Arhiva MAI a Republicii Moldova. Dosarul nr. 1 vol. 1. Fond 45, Opis 6, Ex. 70 fila 231.
2. Arhiva MAI a Republicii Moldova. Dosarul nr. 3, vol. II, Fond 50, Opis 6, Ex. 76. fila 47; 52.
3. Arhiva MAI a Republicii Moldova. Dosarul nr. 8 vol. I, Fond 103, Opis 5, Ex. 61, fila 11.
4. Carp Simion. Procesul de căutare a polițiștilor, militarilor și voluntarilor dispăruți fără veste în timpul războiului de la Nistru din anul 1992. Chișinău, 2022.
5. Cașu Igor. Victime poloneze ale represiunii politice în RSS Moldovenească. Condamnarea la moarte a lui Stanislav F. Baranschi (1940). Centrul de Studiere a Regimurilor Totalitare & Războiului Rece. Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău. ibn.idsi.md
6. Glavan Boris. Activitatea specială de investigații și procesul penal: aspecte comune și delimitări. Chișinău, 2022.
7. Lisnic Dumitru. Elitele Moldovei Sovietice. Recrutare, rețele informale, identități sociale și etnice în Bălți, 1940-41, 1944-50. Editura ARC, Chișinău, 2019.
8. Lupu Corvin, Lupu Grațian. Istoria relațiilor internaționale-Europa în perioada anilor 1919-1947, București, 2013.
9. Lupu Corvin. Relații diplomatice între România și S.U.A. până la cel de al doilea război mondial. Editura „Tribuna,, Sibiu-1999.
10. Moldova socialistă, 24 mai anul 1949, nr. 102.
11. Moraru Pavel, Urmașii lui Felix Dzerjinski: Organele Securității Statului în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească 1940-1991, București, 2008.
12. Pazio Dorota, redactor-coordonator la Centrul Karta din Varșovia, Polonia. Programele Centrului „Karta” ca metodologie de studiere a trecutului. În: Impactul trecutului totalitar asupra noilor democrații din Europa Centrală și de Est (Simpozion internațional). Chișinău, 1-2 iulie 1999, Editura ARC, Chișinău, 2000.
13. Petrencu Anatol, Rusia. 2019: „Acesta a fost un an greu...”. ProMemoria. Chișinău. 2020.
14. Piekarska Anna, coordonator la Centrul „Karta” din Varșovia Polonia. Indexul victimelor represiunii-colectarea, verificarea și păstrarea informațiilor despre victimele persecuțiilor sovietice între 1930-1956. În: Impactul trecutului totalitar asupra noilor democrații din Europa Centrală și de Est (Simpozion internațional) Chișinău, 1-2 iulie 1999, Editura ARC, Chișinău 2000.
15. Postică Elena, Belous Vera, Stăvilă Vera. Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist. Vol. III. Chișinău: Editura „Știința”, 2003.
16. Rațiu Ion. Moscova sfidează lumea. Editura sigNata, Timișoara, 1990.
17. Varta Ion, Carp Simion. Prizonierii de război. Istorie în documente. (Lagărele din RSSM)

- Volumul I. Chişinău, 2014.
18. Varta Ion, Carp Simion. Prizonierii de război. Istorie în documente. (Lagărele din RSSM) Volumul II. Chişinău, 2014.
 19. Varta Ion. Mareşalul Jozef Pilsudski şi Basarabia. Chişinău, 2013.
 20. Волков Г.М. Очерки генерал-лейтенанта КГБ о личной жизни и чекистских операциях в России, Западной Украине, Казахстане и Молдавии. Кишинев: Служба информации и безопасности Республики Молдова, 2004.
 21. Дорошенко И.А., Вдовин В.А., Павловский Н.Н. Из истории войск ВЧК и пограничной охраны. Документы и материалы 1917-1921 гг. Москва: Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, 1958.
 22. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. Москва: Издательство Московского университета, 1969.